

M U Z E U L B A N A T U L U I T I M I Ş O A R A

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XVIII
2010

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2010

Colegiul de redacție:

Dan Leopold CIOBOTARU, *director al Muzeului Banatului*

Prof. dr. Florin DRAȘOVEAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Lector dr. Ligia BOLDEA, Nicoleta DEMIAN-TOMA, Prof. dr. Vasile DUDAȘ, Conf. dr. Vasile RĂMNEANȚU, Prof. dr. John Michael O'SHEA (Michigan University, SUA), Prof. dr. Wolfram SCHIER (Freie Universität Berlin, Germania), Lector dr. Călin TIMOC, *membri*

Vigneta copertei: Wiliam Vastag

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1872–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa
Muzeului Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrepondenz an die Adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221-678X

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS ▪ SOMMAIRE ▪ INHALT ▪ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

ALEXANDRU SZENTMIKLOSI, SORIN TINCU	
Verbioara Discoveries in Hunedoara	11
VICTOR SAVA, MARIUS ARDELEANU	
Observații asupra unei achiziții a Complexului Muzeal Arad.....	23
<i>Observations Concerning an Acquisition of the Arad Museum</i>	28
DUMITRU PROTASE	
Castrul legiunii III Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968	33
<i>Das Lager der Legion IV Flavia von Berzovia. Die Ausgrabungen der Jahre 1965–1968</i>	43
ALEXANDRU FLUTUR	
Cărămizile ștampilate ale legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare	63
<i>Stamped Bricks of Legio XIII Gemina at Cenad and Sânnicolau Mare</i>	66
RAOUL ȘEPTILICI	
Monete barbarizate de secolul al IV-lea din bronz din Banat în descoperiri izolate.....	69
<i>Fourth Century Bronze Barbarous coins from Banat (Isolated Finds)</i>	73
VASILE-BOGDAN DOMOCOȘ	
Bijuterii monetare la barbarii dintre Dacia și Pannonia.....	77
<i>Coin Jewelry at the Barbarians Between Dacia and Pannonia</i>	80
CORIOLAN HORAȚIU OPREANU	
Medalionul cu măști din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).	
Precizări iconografice și influențe culturale.....	81
<i>The „Masks” Medallion from the Hoard at Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).</i>	
<i>Iconography and Cultural Influences</i>	91

ISTORIE MEDIE

DANIELA TĂNASE	
Despre artizanii metalelor în izvoare scrise din zorii Evului Mediu	115
<i>On the Metal Craftsmen According to Early Middle Age Written Sources</i>	121
LIGIA BOLDEA	
Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de Câmpie: domeniul familiei nobile	
Danciu de Macedonia	123
<i>Un siècle de l'évolution d'un domaine féodal du Banat champêtre: les domaines de la famille noble</i>	
<i>Danciu de Macédonie</i>	134
ADRIAN MAGINA	
Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević	135
<i>A Serbian Nobleman From XVth Century Banat: Miloš Belmužević</i>	142

LIVIA MAGINA	
Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac.....	143
<i>Market Right and Urbanization Process. Felnac Case</i>	148

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DRAGOȘ-LUCIAN ȚIGĂU	
Studenti din Timișoara la școli și universități europene (1730–1850)	151
<i>Studenten aus Temeswar an europäischen Schulen und Universitäten (1730–1850)</i>	170
ZORAN MARCOV, CIPRIAN GLĂVAN	
Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului.....	173
<i>Die Geschichte Der Familie Nikolics In Einer Urkunde Aus Der Sammlung Des Banater Museums</i>	177
VASILE DUDAȘ	
O personalitate marcantă a Banatului. Lucian Georgevici (1875–1940)	185
<i>Une personnalité marquant du Banat. Lucian Georgevici (1875–1940)</i>	192
FELICIA ANETA OARCEA	
Dinamica știutorilor de carte în comitatul Arad la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	193
<i>La dynamique des gens lettrés dans le comté d'Arad à la fin de XIXème siècle et au début du XXème</i>	204
RADU ARDELEAN	
Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor	205
<i>The Visions of Atanasie Marian Marienescu Upon the Old History of the Romanian People</i>	226
NICOLETA TOMA-DEMIAN	
Augustin Weber (1833–1909)	227
<i>Augustin Weber (1833–1909)</i>	235
IONELA MOSCOVICI	
Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze	241
<i>Le Banat en attendant la paix, le prémices d'une mission française</i>	250
ADRIAN DEHELEANU	
Dotarea aeronauticii române în perioada interbelică.....	251
<i>Die Ausstattung der rumänischen Aeronautik während der Zwischenkriegszeit</i>	257
VASILE RĂMNEANȚU	
Activitatea Primăriei Timișoara în anul 1933.....	259
<i>The Main Activities Developed by the Townhall of the Municipality of Timișoara in 1933</i>	273
DUMITRU TOMONI	
Adunările generale ale regionalei „Astra Bănățeană” (1937–1948)	275
<i>Les réunions générales de la régionale « Astra Bănățeană » (1937–1948)</i>	283
SÎNZIANA PREDĂ	
A doua conflagrație mondială, între document scris și memorial	285
<i>The Second World War Between Written and Memorial Document</i>	289
RADU PĂIUȘAN	
Activitatea Uniunii Patrioților în Banat în anul 1944	291
<i>Die Tätigkeit des Patriotenverbands in Banat im Jahre 1944</i>	301

ANTONIO FAUR	
Organizațiile Partidului Național Țărănesc-Maniu din Bihor (1944–1946)	303
<i>The Organizations of Maniu's National Peasants' Party in Bihor (1944–1946)</i>	325
EUSEBIU NARAI	
Situația financiar-bancară în județul Severin (1944–1948)	327
<i>La situation financière-bancaire dans le département de Severin (1944–1948)</i>	344
CEZAR STANCIU	
Jivkov și Dej între prietenie și interese. Relațiile româno-bulgare după al doilea război mondial (1948–1964)	345
<i>Jivkov and Dej Between Friendship and Interest. The Romanian-Bulgarian Relations in the Aftermath of World War II (1948–1964)</i>	352
MIODRAG MILIN	
Sârbii din România sub imperiul „limbii de lemn” de la „Iuda” Tito și „Genialul” Stalin spre jaloanele comunismului autohton	355
<i>The Serbs in Romania Under the Rule of “Wooden Language” from “Yuda” Tito and Stalin “The Genius” to the Regulations of Domestic Communism</i>	360

ISTORIA CULTURII, MUZEOLOGIE, ISTORIOGRAFIE CATALOAGE, VARIA

HEDY M-KISS	
Antimise – analiză iconografică	367
<i>Antimensia – Iconographic Analyses</i>	371

RECENZII

CĂLIN TIMOC, Dorel Bondoc, Cioroiul Nou, Craiova, 2010, 199 p.	381
LAJOS KAKUCS, Hedy M-Kiss, Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009	382
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE.....	387

Dorel Bondoc, Cioroiul Nou, Craiova, 2010, 199 p.

Cartea apărută cu ajutorul Primăriei comunei Cioroiiași și a unor firme și ONG-uri: S.C. MELROM S.R.L. și Alexis Project este o micromonografie arheologică a unui sit arheologic roman foarte important pentru istoria provinciei Dacia. Așa cum atrage de la bun început atenția autorul sinteza oferită de acesta se dorește a fi un prim ghid al celor mai reprezentative descoperiri de la Cioroiul Nou, susținut de un catalog sistematizat de piese, multe din ele descoperite în ultimii 10 ani de cercetări sistematice a zonei, activitate întreprinsă cu finanțare de la Muzeul Olteniei Craiova.

După o succintă prezentare a așezării geografice (p. 6) Dorel Bondoc trece la o necesară evaluare a săpăturilor arheologice întreprinse de-a lungul timpului (p. 6–7). Fără a omite descoperirile preistorice, vestigiile culturii Coțofeni, precum și cele din epoca medievală, autorul indică faptul că situl arheologic cuprinde o locuire consistentă în epoca romană, rareori deranjată de alte nivele de locuire, din epoci ulterioare. Starea de conservare a sitului (p. 9–10), toponimia și topografia locului (p. 10–12) sunt câteva subcapitole care vin să întregască imaginea pe care o aveam despre așezarea antică. Nu lipsesc din dezbateri nici problemele pe care le ridică istoricul cercetării și disputa dintre diferitele păreri încetățenite în literatura arheologică de specialitate în jurul localizării aici a importantului oraș roman MALVA, Dorel Bondoc fiind la rândul său un partizan al acestei ipoteze.

De o relevanță mai mare ni se par și mai limpede alcătuite capitolele următoare: *Fortificația* (p. 12–13) și *Termele legiunii VII Claudia* (p. 13–16), deoarece ele cuprind informații noi culese de autor din propriile cercetări arheologice. Astfel pe malul apei Cioroiului se ridică în sec. III d.Hr. un *castellum* de pământ, cu palisadă din lemn, cu 2 șanțuri de apărare, foarte adânci, de tip *fossa fastigata*. Fortificația a fost folosită de detașamente de legiuni și trupe auxiliare care se aflau probabil angajate în acea perioadă în războaiele cu carpicii și goții. Sistemul de fortificare pare unul destul de impresionant pentru o cetate de pământ de 235 ×

130 m: *agger* gros de aprox. 10 m cu o bermă de 2,5 m și șanțuri de 8,4 m și 3 m deschiderea și o adâncime de 2,5 m și respectiv 1,5 m. Nu prea putem fi de acord cu interpretarea lui Dorel Bondoc vis-à-vis de faptul că fortificația a fost demolată în a doua jumătate a secolului III d. Hr., umplutura din primul șanț de apărare este întâlnit la majoritatea fortificațiilor din Dacia romană și sugerează mai degrabă o ruinare lentă survenită după părăsirea localității de pe Apa Cioroiului, nefiind excluse evenimente dramatice: asedii, incendii care i-au obligat pe romani să renunțe la acest punct strategic. În zona mediană a fortificației a fost construită pentru soldații din garnizoană o baie din piatră, din a cărei structuri de *hypocaustum* s-au descoperit cărămizi șampilate cu marcajul legiunii a VII-a Claudia. Din câte ne dăm seama construcția (singurul obiectiv cercetat din interiorul cetății) are o singură fază de existență și nu prezintă reparații. De remarcat faptul că în jurul gurii de foc (*praefurnium*) pentru încălzirea edificiului autorul a descoperit resturile unui atelier metalurgic, un fapt care nu este singular, o situație oarecum asemănătoare fiind întâlnită spre exemplu în termele ridicate de *numerus Palmyrenorum*, la Tibiscum-Jupa unde Doina Benea și Simona Regep au constatat funcționarea unui atelier de ars opaite din lut, resturi ceramice, tipare fragmentare din lut și o mulțime de cioburi de opaite, toate grupate în jurul unei mari guri de foc a sistemului de încălzire a băii.

Evidența epigrafică îl obligă pe Dorel Bondoc în continuare să lămurească problema unităților militare, a postului de pază militară (*statio*) precum și cea a celebrului templu al lui Hercule (p. 17–18). Descoperirea unei gropi de statui votive, aproape de colțul sud-vestic al fortificației indică o profanare a lăcașurilor de cult greco-romane efectuată într-o epocă romană târzie de către creștini.

Nu este clar urbanismul așezării civile, ea fiind aproape în întregime necercetată. Din descoperiri întâmplătoare și aerofotograme reiese totuși faptul că zona locuibilă era limitată în nord-est de un drum roman care ieșea prin poarta fortificației, trecea prin fața templului lui Hercule și a unei băi civile și prin necropola așezării și la aprox. 1 km erau conectate primele vile rustice (p. 19).

Viața economică a Cioroiului Nou în epoca romană este reliefată în capitolele: *Cuptoare de ars țigle, cărămizi și olane, officina lui Ambiurus* (p. 20); *Atelierul ceramic* (p. 20–21); *Prelucrarea metalelor* (p. 21–22); *Prelucrarea osului și cornului* (p. 22) și *Circulația monetară* (p. 23). Și în cadrul acestor rânduri se observă o puternică viață economică doar în prima jumătate a secolului III d.Hr., majoritatea artefactelor oferind o datare în acest sens. Viața religioasă (p. 23) zugrăvită prin enumerarea zeităților atestate epigrafic sau iconografic aici indică o intensă locuire a zonei. Totuși nu putem să nu remarcăm că lipsește din lista zeităților pomenite Castor, divinitate foarte populară în armată, ce face parte din cultul Dioscurilor, și care este bine reprezentată în inscripțiile romane de la Cioroiul Nou, una din inscripții fiind greșit completată, nr. 9 din catalog, lectura cea mai probabilă fiind: ...c]asto[r.../...ex] viso fe[cit].

Teritoriul rural al așezării și fortificației romane de la Cioroiul Nou (p. 24–25) pagini în care sunt cuprinse toate descoperirile din jurul Cioroiului Nou precum și *considerațiile finale* la care ajunge autorul (p. 25–26) recomandă situl arheologic de epocă romană de la Cioroiul Nou drept unul foarte important nu doar pentru Oltenia ci și pentru istoria provinciei Dacia și a Imperiului Roman în epoca anarhiei militare. Construirea unei *statio* militară în acest loc indică faptul că încă dinaintea invaziei carpilor și goșilor lui Kniva existau încercări ale barbarilor de a ajunge la sudul Dunării prin Oltenia, ocolind zonele bine apărate de cele două legiuni ale Moesiei Inferior de la Novae și Durostorum. Catalogul (p. 27–57) care însoțește cartea, textul tradus și în limba engleză (p. 118–174) precum și bogatul material ilustrativ (p. 59–117; p. 181–199) face lectura mai facilă și mai ușor de înțeles.

CĂLIN TIMOC
Universitatea de Vest din Timișoara,
Facultatea de Litere, Teologie și Istorie
Bd. Vasile Pârvan, nr. 4
e-mail: calintimoc@gmail.com

Hedy M-Kiss, *Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009.*

Volumul „Textile istorice” al autoarei Hedy M-Kiss¹ se încadrează în eforturile deosebit de merituoase ale conducerii muzeului, de a pune la dispoziția cititorilor și a cercetătorilor patrimoniul mai puțin cunoscut al instituției. Primele încercări în direcția evidenței și valorificării acestor colecții au fost făcute de către autorul acestor rânduri, muzeograf la Secția de Istorie între anii 1975–1985, prin elaborarea fișelor științifice și prin realizarea expozițiilor temporare „Sigillii din Banat” (1981) și „Breslele din Banat” (1983). Din convorbirile mai recente, purtate cu conducerea Muzeului Banatului, am înțeles că la ora actuală nimeni nu mai cunoaște locul de păstrare al acestor fișe, dispărute fără nici-o urmă pe parcursul deceniilor trecute. Acest fapt adeverește afirmația colegilor, care deja la vremea întocmirii fișelor și-au exprimat părerea (întemeiată, după cum ne demonstrează și cazul de la Muzeul Banatului) că, în lipsa unui control serios, fără respectarea normelor elementare ale eticii cercetării științifice, documentația poate să fie folosită abuziv de persoane neautorizate.

Revenind la cartea doamnei Hedy Kiss, cele 90 de piese, textile mai vechi și mai noi, sunt prezentate în 6 grupe principale, dintre care – din punctul de vedere al istoriei moderne a Banatului – cele mai valoroase aparțin celor din primele două grupe. Toate piesele catalogului sunt prezentate în condiții artistice remarcabile. Competență este și analiza pieselor din punct de vedere al cerințelor legate de conservarea, depozitarea și punerea în valoare pentru circuitul public al colecției. Nefiind specialist în domeniul restaurării textilelor, nu am competența de a comenta aceste aspecte specifice legate de piesele în discuție și nu mă pronunț nici asupra metodelor necesare păstrării și conservării viitoare ale colecției. Observațiile mele se vor referi mai ales la încadrarea, cum a formulat autoarea „*datarea posibilă*”, a primelor două piese, precum și la prezentarea unor date suplimentare legate de unele steaguri din prima grupă. Datele similare ale autoarei, referitoare la piesele din grupa a doua, ale steagurilor de bresle și cele ale asociațiilor industriale sunt mai complete. Ele au fost preluate de doamna Hedy Kiss și de redactorul volumului, dr. Andrei Kiss, fără avizul meu, în condiții străine de etica științifică, din manuscrisul subsemnatului depus pentru publicare la Muzeul Banatului din Timișoara.

¹ M-Kiss, Hedy, *Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009.*

Revenind asupra celor două piese din prima grupă a textilelor istorice, afirmația, sau cel puțin presupunerea, că **piesa nr. 1**, *Drapel de luptă turcesc, 1716*, să fi fost „o captură de război din 1716”² este o aberație. O simplă privire asupra materialului steagului, pânză de duzină de producție industrială, în comparație cu piesele provenite de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ar fi trebuit să dea de gândit unei specialiste în domeniul textilelor, cum se pretinde a fi autoarea. Mai departe, o consultare simplă a inventarului vechi al Muzeului Banatului de la poziția nr. 5.201, ar fi arătat că piesa prezentată de autoare drept „captură” din anul 1716 este de fapt prada de război a regimentului Nr. 61 (K.u.k. Infanterie-Regiment Nr. 61 – regimentul orașului Timișoara în perioada dualistă), obținută cu ocazia luptelor de la Dubosnica (Bosnia) în anul 1878. Statul dualist austro-ungar după acest război – în urma aprobării congresului de la Berlin (13 iunie – 13 iulie 1878) – a primit spre administrare temporară Bosnia și Herțegovina. În ciuda „mandatului” european, populația musulmană a provinciilor amintite a depus o rezistență demnă de semnalat față de trupele austro-ungare.

În istoria regimentului Nr. 61, au fost consemnate cu lux de amănunte evenimentele din seara zilei de 11 august 1878, când un grup de 400 de bosniaci, între care și călăreți, au atacat pozițiile companiilor 8 și 9 ale regimentului amintit. În timpul atacului, la 100 de metri față de poziția companiei a 8-a, calul lovit al portdrapelului bosniac a îngropat călărețul. Caporalul Emerich Setulic, de la compania 8 a regimentului Nr. 61, s-a apropiat de purtătorul steagului și după o scurtă luptă, soldată cu moartea călărețului bosniac, a capturat drapelul. Pentru acest fapt, caporalul Setulic a fost avansat și distins cu Medalia de Aur Clasa I pentru Vitejie (Goldene Tapferkeits Medaille erste Klasse)³. Interesante ni se par diferențele dintre traducerea textului de pe drapel în versiunea din 1892, „Bewundere nie irdischen Glanz, sonst bist du verloren”, „Den träger erhalte Gott”, și „Noi ți-am dat ție o biruință învederată” „Dacă Allah va face să izbândiți nimeni nu vă va putea birui” în textul prezentat de Hedy Kiss⁴.

O datare penibilă se poate constata și în cazul **steagului nr. 2**, „*Steagul unității armate italiene din garnizoana Timișoara... și stema stilizată a familiei*

Eugen de Savoya”, după formularea autoarei Hedy Kiss. De fapt steagul, în afara crucii de Savoya – a regiunii istorice situate în sud-estul Franței (alipită Franței în 1860), la granița cu Piemontul italian – nu are nimic cu persoana sau epoca eroului luptei antiotomane din 1716. Crucea, ca semn al Casei de Savoya, al cărei reprezentant era și regele Victor Emanuel al II-lea (1820–1878), realizatorul unității naționale a Italiei, a decorat între 1861–1946 drapelul național al Italiei.

Să mă ierte italienii, dar față de drapelele somptuoase, bogat decorate ale epocii generalului Eugen de Savoya (1663–1736), steagul prezentat este o piesă de duzină, o captură a regimentului timișorean pe frontul italian în timpul primului război mondial. Cele două piese amintite au intrat în proprietatea muzeului, după desființarea regimentului Nr. 61, la sfârșitul anului 1918. (Vezi numerele 5.201 și 5.199 al Registrului general vechi al Muzeului Banatului).

Piesele nr. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 și 12 sunt legate direct de istoria orașului Timișoara, mai precis de cea a gărzilor civile ale acestui oraș, existente la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.

Piesele nr. 3 și 6 sunt denumite de autor *Steagul Magistraturii Sârbe și Steagul Magistraturii Germane din Timișoara din anul 1782*. Însă, după cum reiese și din inscripția panglicii piesei nr. 3, cele două steaguri au aparținut de fapt gărzilor civile (nr. 3 celei sârbești, iar nr. 6 celei germane) ale orașului. Despre gărzile civile ale orașului avem primele informații din anul 1738, când o gardă înarmată a cetățenilor sârbi, numărând peste 70 de persoane, împreună cu trupele regulate ale armatei imperiale, a participat la înăbușirea răscoalei populației române din Banat⁵. Conform informațiilor istoricului Felix Milleker, în anul 1739, o altă unitate înarmată, formată din 230 de cetățeni germani și sârbi din Timișoara, a luat parte la luptele duse împotriva turcilor și răsculaților români din zonele Vârșețului⁶. Câțiva ani mai târziu, în timpul războiului de succesiune (1740–1748), atât gărzile civile din Timișoara cât și batalioanele de voluntari din Banat au participat la luptele duse pentru recunoașterea legitimității la tron a împărătesei Maria Terezia. Aceste lupte au fost purtate de Austria, Anglia și Țările de Jos împotriva alianței formate de Prusia, Saxonia, Franța, Suedia, Regatul Napolitan, Palatinatul,

² M-Kiss, Hedy, 13.

³ Hofmann, August von Donnersberg, *Geschichte des k.u.k. Infanterie-Regiments Nr. 61, 1798–1892*, Wien, 1892, 377–379.

⁴ M-Kiss, Hedy, 39.

⁵ Dr. Marchescu, Antoniu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, 60.

⁶ Milleker, Felix, *Versecz szabad. királyi város története*, I, Budapest, 1886, 106–107.

Köln și Bavaria. O dovadă clară pentru constituirea gărzilor civile din Timișoara în deceniile amintite, este și o relatare referitoare la existența în anul 1743 a unui local (restaurant și sediu al gărzilor) în Timișoara, denumit Localul de tir al Cetățenilor (Bürgerliche Schiesshüttenwirtschaft)⁷.

În istoria Moldovei și a Țării Românești existența unor formațiuni militare cetățenești sunt mai bine cunoscute abia din timpul revoluției de la 1848/49. Menirea acestor gărzi, cu o tradiție multiseculară în țările vest-europene, era asigurarea ordinii interioare și apărarea orașelor în caz de pericol extern. Desigur, în alianță cu puterea centrală, gărzile cetățenești au participat din când în când și la operațiuni militare în afara orașelor sau a provinciei respective. În timp de pace, gărzile cetățenești au executat exerciții militare, mai ales trageri cu arma și, defilând în uniformă, constituiau punctul de atracție major al serbărilor religioase și orașenești⁸.

La data de 22 mai 1799, cu ocazia serbărilor organizate în cinstea reînființării Comitatului Timiș, cele două gărzi militare ale cetățenilor din Timișoara au defilat în fața autorităților oficiale împreună cu formațiunile militare staționate în oraș⁹. Formulată în scris, rolul și datoria gărzilor civile din Timișoara îl găsim menționat la punctul 10 al Privilegiului orașului liber regesc, acordat așezării de către împăratul Iosif al II-lea la data de 21 decembrie 1781.

*„În timp de război și în alte circumstanțe primejdioase, cetățenii orașului să se afle în raporturi de bună înțelegere cu comandamentul militar; în caz de nevoie neprevăzută a cetății, în conformitate cu dispozițiile autorităților politice, să apere fortăreața chiar și cu mână armată; să zădărnicească uneltirile și complotările dăunătoare îndreptate împotriva acesteia și să denunțe vicleșugurile țesute în secret.”*¹⁰ (Traducere proprie)

Existența steagurilor nr. 3 și 6, prezentate de Hedy Kiss sub denumirea de „*Steagul Magistraturii Sârbe, Timișoara, 1782*” și „*Steagul Magistraturii Germane, Timișoara, 1872*” este strâns legată de

⁷ Baróti, Lajos, *Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez*, I (1–4), II. (5–9), *Pótfüzet*, II, Temesvár, 1893–1907, 297.

⁸ Reden, Alexander Sixtus, *Oberösterreichs heimliche Regimenter: die Bürger- und Schützenkorps von der Gründung bis zur Gegenwart*, 1, Auflage, Salzburg, Dr.-Haus-Nonntal-Bücherdienst, 1987 și W. Galler, *Schützengilden und Bürgerkorp*, Wien, 1976.

⁹ Szentkláray, Jenő, *Száz év Délmagyarország történetéből*, Temesvár, 1882, 351.

¹⁰ Szentkláray, Jenő, *Temesvár* in: Borovszky, Samu, *Temes vármegye és Temesvár története*, Budapest, f. a., 87.

privilegiul orașului. De fapt, piesele aparțineau gărzilor civile ale orașului, ele au fost confecționate cu ocazia reorganizării acestora în preajma ridicării la rangul de oraș liber a Timișoarei și a includerii ei în rândul orașelor libere regești din Ungaria. Reorganizarea gărzilor a fost discutată deja la ședința conducerii provizorie a Primăriei unite, la data de 22 iulie 1782. Ședința, condusă de primarul Peter Delbondio (Delpondio), a hotărât ca gărzile să primească o nouă uniformă și să țină exerciții militare. Pentru defilarea cu ocazia serbărilor de inaugurare a orașului, prevăzută pentru data de 16. septembrie 1782, au fost comandate steaguri separate pentru ambele companii. Sub aceste steaguri au defilat la data de 16. septembrie 1782 în fața noului primar, Adam Ingruber, garda germană având 154, iar cea sârbească numărând 118 de membrii¹¹. Cele două steaguri și panglicile aferente la data de 5 octombrie 1909 au intrat în patrimoniul muzeului ca donație a orașului Timișoara¹².

Steagul nr. 4 și 5 aparțineau probabil gărzilor germane și ilirice din Timișoara în timpul domniei împăratului Franz I (1792–1835), respectiv Iosif al II-lea (1780–1790).

Steagul nr. 7 a fost folosit de Regimentul Nr. 61 din Timișoara, înființată la data de 25 aprilie 1788. Comandamentul și o parte a regimentului avea sediul la Timișoara, iar o parte, mai precis Batalionul Nr. 51, a fost staționat în Bucovina. Mai târziu toate unitățile subordonate regimentului au fost staționate în Banat. În anul 1881, regimentul a preluat numele țarului Rusiei, Alexandru al III-lea, care a devenit patronul unității. În deceniile războaielor franceze unitățile Regimentului Nr. 61 au fost staționate cu precădere în nordul Italiei. Cele mai mari pierderi – 120 de morți, 33 de dispăruți, 552 de prizonieri și 378 de răniți – ale regimentului s-au înregistrat în luptele de lângă Dresda date între 26–27 august 1813¹³.

Steagurile nr. 8 și 9 sunt de fapt două piese ale banderilor nobilimii din comitatul Timiș din timpul războaielor napoleoniene. Este cunoscut din literatura de specialitate că între anii 1797–1809 nobilimea din comitatele Timiș, Torontal și Caraș-Severin a participat la 4 insurecții militare, organizate împotriva francezilor¹⁴. Cele două steaguri prezentate au aparținut banderilor

¹¹ Szentkláray, *Temesvár*, 91.

¹² *Registrul vechi de inventar* nr. 3931; *Történelmi és Régészeti Értesítő*, Temesvár (TRÉT), 3–4/ 1909, 167–168 și TRÉT 1–2/ 1910, 169; Medeleț Florin, Toma Nicoleta, *Muzeul Banatului. File de cronică I, 1872–1918*, Timișoara, 1997, 91.

¹³ Hofmann, August von Donnersberg, *op. cit.*

¹⁴ Hermánn, Győző, *Temes vármegye négy utolsó nemesi felkelése* in: TRÉT, 1911.

nobiliare (3 de infanterie și una de cavalerie) din comitatul Timiș, organizate după hotărârea dietei din septembrie 1800. Cele patru banderii din Timiș, organizate și înzestrate cu armamentul necesar, au ajuns până la Viena fără a participa la luptele împotriva trupelor franceze. Se știe că între timp, după pierderile suferite în bătăliile de la Marengo și Hohenlinden, Curtea de la Viena a semnat la 25 decembrie un armistițiu cu Franța în Steyer, apoi la 9 aprilie, pacea de la Luneville.

Merită să fie amintit faptul că formarea unităților civile în anul 1809 a găsit un ecou deosebit de pozitiv și în rândul populației române din Ardeal și Banat. În comitatele Békés, Arad și Cenad înrolarea românilor a fost inițiată de Vasile Georgevici, Constantin Lucacec și Moise Nicoară¹⁵. Martorul ocular al evenimentelor, cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg, ne relatează că protopopul din Cerneteaz, Vasile Georgevici, singur a adunat o ceată de voluntari compusă din 150 de oameni¹⁶. Negustorul Petru Malenița, cu domiciliul în suburbia Mehala, a contribuit cu suma de 2.029 florini la înzestrarea voluntarilor, iar episcopul Petru Vidac a trimis un călăreț în banderile timișorene¹⁷.

Steagul nr. 10 este o piesă a gărzii cetățenești a populației ilire a orașului Timișoara. Inscricția de pe vârful lăncii confirmă sfințirea steagului la data de 16 aprilie 1816. Chiar dacă inscripția vârfului de lance metalic confirmă sfințirea drapelului la data de 16 aprilie 1816, cred că piesa, împreună cu steagul precedent, nr. 12 (cunoscut datorită unui desen color datând deja din anul 1813), a fost confecționată în perioada anilor de reorganizarea a celor două companii civile ale orașului, imediat după terminarea războaielor franceze. Această prezentare grafică din anul 1813 a steagului Gărzii Civile a cetățenilor germani din Timișoara, ne confirmă existența, cel puțin a steagului nr. 12, deja în anul 1813. Acest desen aflat într-o colecție particulară din München a fost reprodus în catalogul expoziției organizate de Haus der Heimat al Landului Baden-Württemberg din Stuttgart în anul 2002¹⁸. Pe lângă inscripția de pe steag, „*Der Erste grün uniformirte bürg: Schützen Compagnie*”, pe lancea metalică găsim data confecționării drapelului, anul 1813, și numele ofițerilor gărzii civile: Domnul Franz Krautwaschl, căpitan și comandant

al corpului, Anton Gasteyer căpitan și comandant, Franz König căpitan și Franz Wild locotenent major. (Hauptmann und Schef von Corps Herr Franz Krautwaschl: 2. Hauptmann und Corps Comando Herr Anton Gasteyer: Capitan Herr Franz König: Oberleut. Herr Franz Wild.).

Steagul nr. 11 și 12. Steagurile nr. 3 și 6, confecționate în vara anului 1782, s-au uzat pe parcursul deceniilor următoare. În timpul războaielor napoleoniene, când trupele garnizoanei orașului se aflau pe fronturile din Italia sau Austria, a crescut enorm rolul gărzilor civile din Timișoara. Formațiunile deja existente au fost întărite, atât din punct de vedere numeric cât și în privința dotării lor cu armament. Conform rapoartelor din anul 1809 în Timișoara au existat 2 unități ale cetățenilor. Cea al infanteriștilor număra 1.400 de oameni și era formată dintr-un corp sârbesc și german. Corpul german purta uniformă verde cu franjuri aurii ai vânătorilor (Jägerkorps), cel sârbesc avea o uniformă deschisă simplă, asemănătoare cu cea a infanteriștilor imperiali. Corpurile amintite aveau 184 de ofițeri, dintre care 4 ofițeri superiori și 138 de subofițeri, precum și o fanfară militară compusă din 24 de membri. Dintr-un raport, datând din anul 1812, reiese că din cauza uniformelor somptuoase ale corpului german, neînțelegerile dintre corpul iliric și cel german erau la ordinea zilei. Pe lângă cele două corpuri exista și o gardă călare, numărând 100 de persoane provenite în majoritatea lor din rândurile cetățenilor germani ai orașului¹⁹. Uniformele gărzii călare, semănând cu cele ale dragonilor, erau deosebit de pompoase. Importanța și rolul deosebit al gărzilor timișorene, sublinia și faptul, că în anul 1809, aceste unități au asigurat paza tezaurului imperial, în care se afla și coroana Imperiului Romano-German, depozitat temporar în pivnițele mănăstirii franciscanilor din Timișoara. Desigur, atât membrii gărzilor cât și locuitorii orașului au crezut că în pivnițele franciscanilor au fost păzite piesele Cabinetului de Științe ale Naturii din Viena.

Despre istoria gărzilor cetățenești ale orașului Timișoara din deceniile care au urmat războaielor franceze avem numai date sporadice. Din informațiile lui Jenő Szentkláray cunoaștem că la parada din 13 octombrie 1816, organizată cu ocazia sărbătorilor legate de trecerea a 100 de ani de la eliberarea orașului de sub stăpânirea turcească, pe lângă unitățile militare staționate în Timișoara,

¹⁵ Bocșan, Nicolae, Duma, Mihai și Bona, Petru, *Franța și Banatul 1789–1815*, Reșița, 1994, 41.

¹⁶ Stoica de Hațeg, Nicolae, *Cronica Banatului*, Ed. II, Timișoara, 1981, 300.

¹⁷ Hermann, Gyözö, *loc. cit.*

¹⁸ „*Dan hier ist beser zu Leben als in dem Schwaben Land! Pentru că aici este mai bine de trăit decât în Țara Șvabilor*”, Stuttgart, 2002, Hrsg. von Annemarie Röder.

¹⁹ Molnár, András, *Polgárőrségek Magyarországon a napóleoni háborúk idején* in: *Hadtörténelmi Közlemények*, Budapest, 1992, szeptember, 108–119.

au luat parte și cele două corpuri, corpul sârbesc și corpul german al gărzii cetățenilor²⁰.

În colecțiile Muzeului Banatului din Timișoara se păstrează și un Regulament de comportament al Gărzii călare a orașului liber regesc (Verhaltensregeln für das Bürgerliche Cavallerie Corps der Königlichen Freystadt Temesvar) din anul 1822. Actul, în forma unei diplome, legat în catifea roșie, prezintă pe prima pagină desenul colorat al trompetistului, pe pagina a doua imaginea ofițerului, pe pagina a treia figura gardistului gărzii cetățenești din Timișoara. Pe cea de-a patra pagină a actului s-a păstrat numele lui Johann Fiala, cel care a transcris regulamentul (împreună cu lista nominală a gărzii) și despre care noi presupunem că ar fi și autorul desenelor amintite.

Steagurile nr. 11 și 12 au fost confecționate cu ocazia concursului de tir și a serbărilor legate de acest eveniment din anul 1844 la Timișoara. Cu acest prilej au fost sfințite steagurile noi precum și eșarfele donate de văduva împăratului Franz I, Carolina Augusta. Eșarfele au fost înmânate de soția generalului comandant al garnizoanei Alexander Franz Csorich von Monte Creto

(1772–1847). Împreună cu Franz I, Carolina Augusta (1792–1873) a vizitat în anul 1817 mai multe localități din Banat între care și Timișoara, dar în anul 1844 nu a fost de față la sfințirea drapelului, așa cum afirmă autoarea²¹. Comandant al gărzilor civile ale orașului Timișoara în anul 1844 era primarul orașului, Johann Nepomuk Preyer. Un portret al lui Preyer purtând uniformă gărzilor a fost publicat de Radegunde Täuber²². Atât cele două drapele, cât și panglicile aferente au fost donate Muzeului Banatului de către conducerea primăriei în anul 1909²³.

La capitolul care prezintă panglicile, la piesa nr. 3, ar merita menționat faptul că panglica aparținut unei coroane depusă la mormântul pictorului timișorean Károly Brocky (1807–1855) din Londra, la data de 22 mai 1907, de către Societatea Culturală Arany János din Timișoara.

DR. KAKUCS LAJOS
Ferdinand Stuttmann Str. 7
D–65428 Rüsselsheim, Germania
e-mail: LajosKakucs@online.de

²⁰ Szentkláray J., 1882, 498.

²¹ M-Kiss Hedy, 11.

²² Täuber, Radegunde, *Johann Nepomuk Preyer – Ein porträt* in: *Kulturtagung 2005 Sindelfingen*, Stuttgart, 2006, 49.

²³ *TRÈT*, 3–4/ 1909, 167–168 și *TRÈT*, 1–2/ 1910, 169.